

TEORETICKÉ ROZHLEDY

PETER MARIOT

PRÍSPEVOK K METÓDE VÝSKUMU POTENCIE KRAJINY Z HLADIŠKA
CESTOVNÉHO RUCHU*

1. ÚVOD

Úlohou geografie je študovať priestorovú diferenciáciu krajiny, sprostredkovať poznanie jej zákonitostí a na ich základe dospieť k určitým prognostickým záverom. Táto všeobecná úloha geografie sa dá s istým omeščením šírky pohľadu transformovať i na jej čiastkové disciplíny, medzi ktoré — od 30 rokov nášho storočia — patrí i geografia cestovného ruchu. Ako sme spomínali už v inej štúdií (6), v tomto odvetví geografických výskumov výrazne dominujú zatiaľ pohľady orientované na zaznamenanie a zobrazenie regionálneho rozmiestenia objemu a štruktúry uskutočňovanej návštevnosti alebo štúdiom vplyvov cestovného ruchu na prostredie návštevných oblastí — teda výskumy, ktoré z hľadiska spomínanej najširšej a kardinálnej úlohy geografických disciplín predstavujú iba sériu jednostranne orientovaných pohľadov. V kontexte úloh a možností geografie cestovného ruchu tvoria teda tieto výskumy iba jednu časť, ktorá napriek svojej dokumentárnej hodnote nemôže ostať jediným a konečným výsledkom snažení vedeckej disciplíny.

Pre zistenie zákonitostí priestorovej diferenciácie krajiny treba popri podobných čiastkových pohľadoch študovať charakter celkového súhrnu vzťahov medzi cestovným ruchom a krajinou. Takýto komplexný pohľad umožní posúdiť aspekty priestorovej diferenciácie krajiny z iného hľadiska a reprezentuje druhú, prinajmenej rovnako dôležitú skupinu úloh geografie cestovného ruchu. Podobné otázky sú však iba mimoriadne zriedkavo predmetom záujmu autorov vedeckých štúdií. Z toho dôvodu chceme v našej štúdií ukázať možnosti a metodický postup výskumu, ktorý si všima vzťahy medzi cestovným ruchom a krajinou zo širšieho hľadiska a má za cieľ vyjadriť existujúce, v krajine obsiahnuté (potenčné) predpoklady pre cestovný ruch bez ohľadu na skutočný objem a charakter cestovného ruchu, vyjadrený štatistickými údajmi o návštevnosti. Ak teda väčšina prác z geografie cestovného ruchu má ako základný materiál údaje poskytované štatistikou cestovného ruchu a podľa nich formuje svoje konštatovania, naším podkladovým materiálom budú charakteristiky krajinných činiteľov, ktoré môžu poskytnúť tiež hodnotné závery pre geografické výskumy cestovného ruchu

* Autor si dovoľuje poďakovať doc. Dr. E. Mazúrovi, DrSc., za základný podnet pre spracovanie tejto problematiky i za rady a usmerňovania pri koncipovaní ústredných myšlienok použitých v štúdií.

2. POTENCIA KRAJINY A JEJ ČINITELE

Výraz „potencia“ budeme používať v ďalších našich úvahách ako synonymum pojmov spôsobilosť, schopnosť. V súlade s úvodnými poznámkami bude teda výraz „potencia krajiny“ v našej štúdií termínom, ktorým budeme vyjadrovať spôsobilosť, schopnosť krajiny z hľadiska komplexného hodnotenia jej podmienok pre cestovný ruch.

Takéto hľadisko dovoľuje vyjadriť potenciu krajiny kvalitatívne i kvantitatívne. Prvý pohľad reprezentuje štruktúralno-funkčný prístup, kým druhý je numerickým vyjadrením celkových objemových možností krajiny, resp. vyčíslením podielu jednotlivých štruktúrálnych celkov.

V tejto štúdií venujeme pozornosť kvalitatívnemu pohľadu na potenciu krajiny. Budeme sa teda orientovať na štúdium vhodnosti krajiny alebo jej častí pre rôzne druhy cestovného ruchu. Na základe zistených odlišností v charaktere podmienok jednotlivých častí krajiny uskutočníme typologickú klasifikáciu a delimitáciu územných celkov, ktorá reprezentuje jeden z čiastkových variantov priestorovej diferenciácie krajiny.

Po takomto vymedzení predmetu nášho skúmania musíme prijať jednu výhradu. Vyplyva z mimoriadne širokých a mnohostranných spojení, ktoré sa môžu prejavíť pri formovaní funkčnej potencie krajiny. Táto škála vplyvov a vzťahov je taká rozsiahla a pre rôzne miesta natoľko špecifická, že ak chceme zotrvať na úrovni širšieho všeobecne platného opisu, môžeme si všimnúť len činitele s najväčším významom pre výskyt hlavných druhov cestovného ruchu. V ďalšom texte našej štúdie ich nazývame *činiteľmi potencie krajiny*.

Základným kritériom pri identifikovaní činiteľov potencie krajiny bolo hľadanie odpovede na otázku „Ktoré činitele formujú funkčné využitie návštevných území?“ Pátrali sme teda po tom, ktoré prvky v krajine vyvolávajú kvalitatívne odlišnosti v priestorovom rozšírení cestovného ruchu. Pretlmočené do konkrétnej situácie sme sa pýtali, prečo napr. vo Vysokých Tatrách má návštevnosť iný charakter ako v Piešťanoch, v Bratislave, iný ako v oblasti Malých Karpát alebo v okolí bavorského Garmisch-Partenkirchenu.

Ukázalo sa, že pri určovaní týchto činiteľov môžeme vychádzať iba z empirických pozorovaní. Neexistuje totiž nijaký exaktný spôsob ako vo všeobecných rozmeroch vyjadriť mieru významu rôznych činiteľov na formovaní využitia návštevného miesta. Môžeme však konštatovať, že pri určení účelového využitia priestoru je úloha niektorých činiteľov natoľko zrejma, že i bez presnejšieho vyjadrenia stupňa ich významu nemôže byť pochyb o skutočne rozhodujúcom význame ich vplyvov. V prípade konkrétnych území sa veľkosť vplyvu jednotlivých činiteľov na funkčné využitie návštevného miesta alebo oblasti dá určiť s väčšou presnosťou, ale i vtedy ostáva prípadné použitie exaktných údajov problematické.

Skúsenosť reprezentovaná výsledkami početných odborných výskumov ukazuje, že takýmito činiteľmi, teda činiteľmi s primárnym významom pre určenie funkcionálneho využitia priestoru, sú: reliéf, klíma, hydrologické pomery, rastlinstvo a živočíšstvo, kultúrohistorické danosti, komunikačná dostupnosť a zariadenie územia. Jedna skupina týchto činiteľov má relatívne nemennú povahu, t. j. trvalý charakter. Tvoria ju prírodné činitele — reliéf, klíma, hydrografické pomery, rastlinstvo a živočíšstvo. Druhú skupinu tvoria spoločnosťou vytvorené činitele — kultúrno-historické danosti, komunikačná dostupnosť územia a zariadenosť územia, ktoré sú podstatne náchylnejšie na zmeny.

Skupina prírodných činiteľov poskytuje objektívnejší obraz potencie krajiny. Objektívnejší v tom zmysle, že nie je natoľko závislý od premien v živote spoločnosti. Oproti tomu druhá skupina činiteľov vnáša do pojmu potencie krajiny niektoré subjektívne črty, ak za subjekt pokladáme spoločnosť, jej hospodársku činnosť, spôsob života a pod.

Odlišný charakter oboch skupín činiteľov potencie krajiny má osobitný význam pre prax, keďže spoločnosťou vytvorené činitele môžu negatívne ovplyvniť celkovú potenciu krajiny, a to i v prípade, keď jej potencia, daná skupinou prírodných činiteľov, poskytuje širšie podmienky. V takýchto prípadoch je rozdiel medzi potenciou určenou prírodnými činiteľmi a celkovou potenciou dokumentom nedostatočného zariadenia oblasti.

3. ÚLOHA ČINITEĽOV POTENCIE KRAJINY PRI URČOVANÍ EXPLOATÁCIE PRIESTORU

Pred načrtnutím metodických téz výskumu potencie krajiny venujme stručnú pozornosť príčinám rozhodujúceho významu uvedených siedmich činiteľov pri určovaní využitia priestoru pre cestovný ruch a hlavným zásadám ich typizácie z hľadiska potrieb geografie cestovného ruchu.

Samo funkčné využívanie priestoru určuje síce vždy celý komplex podmienok modelovaných súčinnosťou týchto činiteľov a často i viacerých iných činiteľov, ale napriek tomu pred analytickým štúdiom prác výskumu potencie krajiny treba mať predstavu o tom, čím sa ktorý z týchto činiteľov na formovaní predpokladov využitia priestoru zúčastňuje a aké sú možnosti na uskutočnenie delimitácie územia prostredníctvom analýz týchto činiteľov.

a) Morfológia terénu

Príčiny rôzneho funkčného využitia priestoru, vyplývajúce z morfológie terénu, môžeme posudzovať z dvoch hľadísk odlišných šírkou pohľadu na morfológické formy: aa) vplyv morfológického členenia krajiny vo všeobecnosti, ab) vplyv jednotlivých prvkov morfológie terénu na formovanie predpokladov cestovného ruchu.

aa) Morfológické makroformy — velhory, vrchoviny, roviny majú schopnosť vyvolať záujem a lákať obyvateľov z morfológicky odlišne usporobovaných území. Pre obyvateľov rovín sú zaujímavé hornaté partie s rôzne modelovanými svahmi a dolinami, pre obyvateľov horských oblastí sa zdajú atraktívne širavy rovinatých území. Tento, na uvedenom príklade zjednodušený vzťah medzi morfológickými makroformami patrí k základným stimulom migračného charakteru cestovného ruchu. Pomáha tiež pochopiť motívy, ktoré podnecujú účastníkov cestovného ruchu opustiť miesto svojho trvalého bydliska, t. j., že to je — znovu zjednodušené — úsilie odpočinúť si od jednotvárnosti domáceho prostredia. Pritom hranice domáceho prostredia možno prakticky stotožniť s hranicami príslušného morfológického celku, lebo pre obyvateľov mesta na rovine nie sú natoľko nevšedné iné mestá na rovine, ale až niečo, čo sa nachádza v inom prostredí, na území s iným výzorom krajiny, v inej morfológickej makroforme. Z týchto dôvodov možno považovať makromorfológické členenie zemskeho povrchu za jeden zo základných prvkov samej podstaty cestovného ruchu, ktorý v najhrubších črtách určuje i funkčné využitie krajiny.

ab) Detailnejšiu orientáciu v priestorovom rozšírení funkčných predpokladov krajiny určených morfológiou terénu umožňuje štúdium konkrétnych daností jej reliéfu. Z jednotlivých prvkov morfológie terénu má najväčší vplyv na účelovú exploatáciu krajiny relatívna výšková členitosť terénu. Je sumárnou charakteristikou, ktorá v sebe zahŕňa vyjadrenie niekoľkých morfológických prvkov hrajúcich dôležitú úlohu pri určovaní využitia priestoru. Relatívna výšková členitosť terénu sumarizuje napr. určité generalizované konštatovania o sklonitosti svahov (pôsobiacej pri vytváraní predpokladov rozvoja zimných športov a horolezectva), zásadne ovplyvňuje celkový výzor krajiny,

ktorý patrí k podmienkam rozvoja turistiky, zimných športov i zimnej rekreácie a pod. Pre túto svoju kompletizujúcu hodnotu sa hodí výšková členitosť terénu ako kritérium k typológii krajiny z morfológického hľadiska. Ako pomocný rozlišujúci znak treba použiť charakteristiku celkového výzoru krajiny. Toto pomocné kritérium je potrebné, aby sa odlišili prípady, keď pri rovnakej relatívnej výškovej členitosti krajiny ide o územie s odlišnou stavbou a výzorom krajiny, ale i z tých dôvodov, že existuje skupina určitých morfológických prvkov a foriem, ktoré majú pre cestovný ruch osobitný význam, keďže podmieňujú osobitné funkčné využitie krajiny v priestore svojho výskytu. Sú to napr. jaskyne, priepasti, kaňony, skalné mestá, miesta s panoramatickým výhľadom a pod. Ich rozšírenie je z hľadiska relatívneho výškového členenia krajiny azonálne, a preto im treba venovať osobitnú pozornosť.

b) *Klíma*

Vplyvy klímy na funkčné využitie priestoru z hľadiska cestovného ruchu možno posudzovať znova z dvoch hľadísk:

ba) vplyvy horizontálnej a vertikálnej zonálnosti klímy na Zemi a bb) vplyvy užších klimatických daností konkrétnej oblasti alebo miesta.

ba) Na detailnejšie opísanie širšieho regionálneho významu klimatickej zonálnosti pre určenie účelového využitia priestoru, najmä na vyjadrenie početných špeciálnych prípadov, by bolo treba viac miesta, ako nám dovoľuje závažnosť tohto problému v kontexte nášho príspevku. Obmedzíme sa preto iba na najvšeobecnejšie konštatovanie, že z hľadiska horizontálnej zonálnosti má najväčší význam existencia pásu so subtropickou klímou, ktorý vytvára podmienky pre čulú letnú rekreáciu a že vertikálna zonálnosť ovplyvňuje predovšetkým predpoklady zimnej rekreácie a zimných športov.

bb) Z klimatických prvkov, ktoré môžu ovplyvňovať rôzne využitie území, majú najväčší význam teplotné pomery, zrážkové pomery a snežný svit. Svojimi hodnotami spolupôsobia v letnom období predovšetkým na predpoklady letnej rekreácie, v zimnom období na vytvorenie podmienok zimnej rekreácie. Od chovania týchto ukazovateľov je pri pohľade zo širšieho hľadiska závislá dĺžka letnej i zimnej návštevnej sezóny, teda ročný priebeh cestovného ruchu. Pri pohľade z užšieho hľadiska závisí od týchto hodnôt denný priebeh návštevnosti, ktorý najmä pri krátkodobom cestovnom ruchu má osobitný význam.

Niektoré z ostatných klimatických prvkov a charakteristík obohacujú (relatívna vlhkosť, čistota ovzdušia, vyžarovanie), iné negatívne ovplyvňujú (veternosť, oblačnosť) funkčné využívanie krajiny podmieňované spomínanými tromi prvkami. Osobitný význam má špecifický komplex klimatických podmienok, a to pri formovaní predpokladov vzniku klimatických kúpeľov, ktorých existencia môže významne ovplyvniť charakter návštevnosti v priestore.

Typizácia krajiny na báze jej funkčných predpokladov určených klimatickými danosťami musí vychádzať z údajov o teplotných a zrážkových pomeroch, z hodnôt trvania slnečného svitu a komplexne klimatickej charakteristiky posudzovanej z pozície liečivých vlastností mikroklimy.

c) *Hydrologické pomery*

K dôležitým predpokladom a činiteľom, ktoré určujú využitie krajiny z hľadiska cestovného ruchu, patria tiež ca) podzemné a cb) povrchové vody.

ca) Podzemné vody vplývajú na využívanie krajiny v okolí miesta ich výstupov, t. j. prameňov. Majú rôznu gravitačnú silu, ktorá je závislá predovšetkým od minerálneho zloženia prameniacej vody. Najsilnejšiu príťažlivosť a najväčšie vplyvy na funkčné

využívanie krajiny majú termálne minerálne pramene, ktoré sú zvyčajne postačujúcim predpokladom pre rozvoj návštevnosti, pričom charakter a dobu pobytu návštevníkov určuje konkrétny obsah minerálie rozpustených vo vode. Najčastejšie podmieňujú rozvoj dlhodobej rekreácie s pomerne vyrovnaným ročným priebehom návštevnosti. Podobné formy využitia majú studené minerálne pramene, ktoré však majú niečo menší význam a silu príťažlivosti. Podstatne slabší vplyv na funkčné využitie okolia majú slabomineralizované liečivé i neliečivé vody, resp. obyčajné pramene, ktoré vo väčšine prípadov patria iba k činiteľom dopĺňujúcim prírodné predpoklady krajiny. Výnimky, keď pramene obyčajnej alebo slabomineralizovanej vody môžu ovplyvniť charakter návštevnosti svojho okolia, súvisia s atraktivnosťou formy výveru (gejzíry, vyvieracky a pod.). V týchto prípadoch je ich okolie cieľom výletného, pasantského a turistického ruchu. Balneologická klasifikácia prameňov v zásade vyhovuje požiadavkám na ich triedenie z hľadiska geografie cestovného ruchu. Rozdelenie prameňov podľa chemického zloženia vody treba však obohatiť ešte o ďalšie hodnotenie, ktoré by akceptovalo atraktivnosť, resp. vzácnosť výskytu prameňov s podobným zložením a podobnou formou výveru. Toto kritérium by vychádzalo z regionálneho pohľadu a ocenenia hojnosti výskytu či rozšírenia minerálnych prameňov s podobným obsahom rozpustených látok. Typizované pramene by dostali prívlastok prameň s nadregionálnym, regionálnym, resp. užším lokálnym významom, ktorý by vyjadroval ich vzťah k študovanému územiu.

cb) *Povrchové vody*. Hrajú významnú úlohu predovšetkým pri letnej návštevnosti. Podmieňujú charakter a dĺžku pobytu návštevníkov. Vzhľadom na účely ich využitia je ich identifikačná úloha závislá od niektorých klimatických parametrov (najmä teploty vzduchu), čím sú podmienené výrazné sezónne vplyvy návštevnosti v oblastiach, v ktorých je cestovný ruch určovaný týmto činiteľom. V priestore väčších vodných plôch s vhodnými klimatickými danosťami (moria, jazerá, priehrady) dominuje letná rekreácia často s mimoriadnou frekvenciou hostí. Podobné využitie môžu podmieniť i menšie vodné nádrže a tečúce vody, sú však väčšinou cieľom krátkodobých návštev v letnom období, a to predovšetkým v rámci koncom týždňového ruchu, najmä ak sa nachádzajú v blízkosti hustejšie obývaných území. Stojaté i tečúce vody umožňujú tiež využívanie priestoru pre vodné športy, čo najmä pri tečúcich vodách uvádza do priestoru vodnú turistiku ako osobitný druh letnej rekreácie. Klasifikácia významu povrchových vôd pre cestovný ruch musí vychádzať z údajov o teplote vody i vzduchu, z dát vyjadrujúcich čistotu a rýchlosť prúdenia vody a tiež z hodnotenia pobrežia, predovšetkým jeho prístupnosti a vhodnosti na pobyt pri vode.

d) *Rastlinstvo a živočíšstvo*

da) *Rastlinstvo*. Najdôležitejším rastlinným spoločenstvom z hľadiska cestovného ruchu sú lesy. Sú krajinným komponentom dotvárajúcim predpoklady funkčného využitia najmä hornatých území. Svojou vizuálnou výraznosťou dopĺňujú obraz celkového výzoru krajiny, určovaný morfológickými podmienkami. Ich rozmiestenie a skladba podmieňuje rozvoj turistiky a hrá úlohu pri letnej rekreácii, negatívne ovplyvňuje možnosti zimných športov aj v oblastiach s morfológicky a klimaticky vhodnými podmienkami. V blízkosti väčších miest sú zalesnené plochy často priestormi s intenzívnou krátkodobou návštevnosťou. Osobitnú úlohu pri funkčnom využívaní priestoru má výskyt endemitických druhov a spoločenstiev, združených v chránených oblastiach, ktoré sa môžu stať cieľom výletného ruchu. Pri klasifikácii fyto geografických predpokladov území si treba všimnúť predovšetkým prístupnosť, druhové zloženie a atraktivnosť lesného porastu, resp. spoločenstiev.

db) *Živočíšstvo*. Hrá pomerne menší význam pri určovaní využitia krajiny ako rastlinstvo. Jeho vplyvy sa prejavujú prostredníctvom poľovníctva, ktoré podmieňuje určitú osobitnú zariadenosť územia a má svoj osobitný časový rytmus. Špecifický časový rytmus je dôležitým znakom tohto činiteľa, lebo často nie je totožný s rytmom iných druhov návštevnosti, a tak vyniknú možnosti jeho vplyvov. Rezervácie zveri, resp. niektoré voľne žijúce chránené druhy môžu podmieniť rozvoj výletného a krátkodobého cestovného ruchu. Klasifikácia faunistických predpokladov krajiny pre rozvoj cestovného ruchu sa musí orientovať na tie druhy, ktoré majú pre cestovný ruch najväčší význam, t. j. lovnú a chránenú zver. U lovej zveri si treba všimnúť najmä časové obdobie, ktoré súvisí s obdobím lovu a odstrelu, u chránenej zveri atraktivnosť druhov v regionálnych i nadregionálnych rozmeroch.

e) *Kultúrohistorické danosti*

Vplývajú na využitie krajiny svojou historickou hodnotou, atraktivnosťou svojho tvaru, umeleckého prejavu alebo osobitosťou svojho charakteru. Skutočne určujúcu hodnotu majú iba najcennejšie a najatraktívnejšie kultúrohistorické danosti, ktoré sa prevažne stávajú cieľom intenzívnej krátkodobej návštevnosti. Objekty menšieho významu možno označiť za činiteľa doplnujúceho predpoklady pasantského a výletného cestovného ruchu, resp. mototuristiky. Z hľadiska ich hodnoty pre cestovný ruch je dôležité rozlišovať stupeň významu jednotlivých objektov, udalostí, resp. prejavov.

f) *Komunikačné pomery*

Patria podobne ako kultúrohistorické danosti ku skupine spoločnosťou vytvorených činiteľov s dôležitým významom pre určenie funkčného využitia krajiny. Sprostredkujú styk medzi miestom trvalého pobytu a návštevnými oblasťami, čím zasahujú do sféry základných predpokladov rozvoja cestovného ruchu, keďže bez komunikačného spojenia nemôže byť priestor využívaný. Ovplyvňujú tiež možnosti účelnej exploatacie času, ktorý má návštevník k dispozícii, čím formujú hranice sféry možností krátkodobej rekreácie, aj celkového dosahu hostí z určitej oblasti. V poslednej vývojovej fáze cestovného ruchu, v ktorej stúpa význam individuálnej mototuristiky i organizovaných zájazdov ako jedného zo špeciálnych druhov návštevnosti, sa komunikačná sieť stala hlavným činiteľom podmieňujúcim smer pohybu motorizovaných návštevníkov, čím prišlo tiež k niektorým transformáciám vo funkčnom využívaní priestorov. Klasifikácia krajiny z hľadiska jej komunikačných predpokladov musí vychádzať zo syntetického hodnotenia časových možností prístupu do návštevných stredísk a charakteru (pohodlnosti) spojenia.

g) *Zariadenosť*

Vplyv zariadenosti na funkčné využívanie krajiny je dôsledkom spotrebnej činnosti hostí v návštevných oblastiach. Charakter a kapacita existujúcej materiálo-technickej základne určuje skutočné funkčné využívanie priestoru. Ako sme už v úvode spomenuli, toto nemusí byť totožné s predpokladmi, ktoré pre jeho účelovú exploataciu vytvára skupina prírodných činiteľov. Napr. nedostatok ubytovacích možností môže podmieniť, že oblasť s vhodnými fyzicko-geografickými podmienkami pre letnú dlhodobú rekreáciu bude využívaná iba ako územie krátkodobej rekreácie alebo oblasť s výletným pohybom. Podobne v oblastiach zimnej rekreácie môže mať nedostatok športových zariadení za následok iné alebo i nulové funkčné využitie územia. V iných prípadoch môže vhodná štruktúra materiálo-technickej základne rozšíriť možnosti účelového využitia krajiny (vybudovanie vodnej nádrže v horskej oblasti a pod.). Klasifikácii zariadení cestovného ruchu pre naše potreby dostatočne vyhovuje delenie na základe ich účelového využitia.

4. NÁČRT METODIKY VÝSKUMU POTENCIE KRAJINY

V predošlom odseku našej práce sme si stručne všimli úlohu vybraných činiteľov pri určovaní využitia priestoru a hlavné zásady ich typizácie. V tomto odseku ukážeme, ktoré z charakteristík týchto činiteľov si treba všimáť pri výskume potencie krajiny a ako postupovať pri študovaní konkrétneho priestoru.

Rozmery územia, na ktorom je možné aplikovať nami predstavenú metódu, môžu byť prakticky ľubovoľné. Treba však počítať s tým, že pri charakteristike niektorých prvkov treba pracovať s podkladovými mapami v mierke 1:50 000 a niekedy i 1:25 000, čo pri území s veľkou rozlohou môže vyvolať niekedy ťažkosti technického rázu.

Výskum potencie krajiny určitej ohraničenej oblasti môžeme z hľadiska metodického rozdeliť na 3 pracovné etapy:

- a) inventarizácia (súpis),
- b) analýza (čiastková typizácia),
- c) syntéza (delimitácia).

Prvá etapa je obdobím heuristických prác, druhá je etapou čiastkových rozborov a hodnotení, tretia zahŕňa finálne, kompletizujúce výsledky a úvahy.

Najdôležitejším pracovným prostriedkom a pomôckou vo všetkých troch etapách výskumu sú mapy rôzneho obsahu i mierok. Niektoré mapy sú zdrojom rozmanitých údajov, na iné — pracovné mapy — sa zakrešujú poznatky zistené v rôznom štádiu výskumu. Finálnym produktom výskumu potencie krajiny je mapa, ktorá znázorňuje typizáciu a delimitáciu územia podľa jeho funkčných predpokladov, a sprievodný komentár k tejto mape.

Venujme teraz bližšiu pozornosť charakteru a zameraniu prác v jednotlivých etapách výskumu potencie krajiny.

a) *Inventarizácia (súpis)*

Hlavnou úlohou tejto etapy prác je kompletizovať všetky podkladové materiály potrebné na zistenie a vyjadrenie potencie krajiny. Úvodným krokom môže byť štúdium existujúcej literatúry, z ktorej sa dajú excerptovať údaje o charaktere a parametroch jednotlivých činiteľov. Informácie získané z vedeckých štúdií, odborných článkov, populárnych príspevkov, sprievodcov a zoznamov je vhodné zoradiť podľa svojej tematickej príslušnosti do súpisov, resp. ich zaznačiť na pracovné mapy, pričom sa nesmie zabúdať na konfrontáciu získaných údajov. Obsah týchto súpisov sa ďalej preveruje, prípadne dopĺňa na základe autopsie, ktorá slúži tiež na získanie bezprostredného, komplexného pohľadu na krajinu a jednotlivé študované činitele.

Rozhodujúci význam pre úspešné uskutočnenie inventarizačnej fázy výskumov má výber prvkov, hodnôt a ukazovateľov, ktoré sa budú zaznamenávať, resp. sledovať. Od toho výberu závisí precíznosť, kompletnosť a výstižnosť pripravovaných analýz a záverečných výsledkov.

Nasledujúci prehľad charakteristík je sumarizáciou najdôležitejších prvkov, hodnôt a ukazovateľov, ktoré si treba všimáť pri štúdiu primárnych činiteľov potencie krajiny. Vzhľadom na všeobecné zameranie nášho príspevku neobsahuje tento prehľad niektoré charakteristiky, ktoré majú užšie špecifické uplatnenie. Ich povahu a celkový počet určia až praktické výskumy. V tejto súvislosti treba spomenúť, že uvádzaný prehľad je teoretickým návrhom a nebol ešte overený na konkrétnom príklade. Jeho praktická aplikácia preverí účelnosť uvádzaných charakteristík, i to, či v dostatočnej miere vystihujú a charakterizujú komplex faktorov, ktoré určujú potenciu krajiny.

Z charakteristík, ktoré majú vyjadrovať *morfologické predpoklady* krajiny pre cestovný ruch, sme v predchádzajúcom odseku hovorili o syntetickom význame hodnôt relatívnej výškovej členitosti reliéfu. Morfologické údaje treba však doplniť o dáta, ktoré táto charakteristika neobsahuje alebo príliš generalizuje. K prvým patria údaje o absolútnych výškových pomeroch, orografickom členení oblasti a morfologických prvkov atraktívnych z hľadiska cestovného ruchu. K druhým sklonitosť svahov vykreslená v detailnom pohľade na mape potrebnej mierky. V niektorých častiach študovaného územia má význam sledovať tiež expozíciu svahov, ktorá hrá úlohu najmä pri predpokladoch pre zimnú rekreáciu a zimné športy. Z morfologických prvkov a foriem, atraktívnych z hľadiska cestovného ruchu majú niektoré lokálnu rozlohu (skalné bralá a útvary vyčnievajúce nad okolitý terén, priepasti, jaskyne, miesta s panoramatickým výhľadom), iné širšie plošné rozšírenie (skalné mestá, kaňony, zaujímavé doliny, škrapové polia, glaciálne kary). Najdôležitejšími pomocnými mapami pre prípravu analýz morfologických predpokladov krajiny sú teda: hypsometrická a orografická mapa oblasti, mapa relatívnej výškovej členitosti terénu, mapa sklonitosti svahov, v špeciálnych prípadoch mapa expozície svahov, resp. oslnenia reliéfu, a mapa s rozmiestením a charakterom morfologických prvkov atraktívnych z hľadiska cestovného ruchu.

Hodnotenie a vyjadrenie *klimatických predpokladov* územia musí na rozdiel od hodnotenia všetkých ostatných činiteľov vychádzať z pozorovaní získaných iba na niekoľkých miestach v študovanej oblasti. Sieť meteorologických staníc je však rozmiestená tak, že údaje jednej stanice reprezentujú a pomerne verne odrzkadľujú tiež klimatické pomery širšieho okolia, ohraničeného zvyčajne orografickými hranicami.

Ako sme spomínali, hlavnými klimatickými charakteristikami pre naše potreby sú teplotné pomery, zrážkové pomery a snečný svit. Popri zvyčajných priemerných hodnotách týchto charakteristík je dôležité sledovať tiež ich detailné časové rozloženie, extrémny a hodnoty, ktoré sa v skutočnosti najčastejšie vyskytujú. Podrobnosť a účelnosť použitia niektorých údajov závisí tiež od konkrétneho charakteru jednotlivých častí študovaného územia. V rovinnatom teréne sa možno zaoberať bez detailných charakteristík snehových pomerov, oproti tomu v oblasti s morfologickými predpokladmi pre zimné športy je tento faktor dôležitý.

Pri teplote vzduchu sledujeme: priemernú ročnú teplotu a jej extrémne hodnoty; priemerné teploty jednotlivých mesiacov a ich extrémny, priemerný počet dní so strednou teplotou pod 0 °C, 0–10 °C, 10–15 °C, 15–20 °C, 20–25 °C a nad 30 °C podľa mesiacov, extrémny teploty a najčastejšie teploty podľa dekád a jednotlivých mesiacov, denné výkyvy teplot charakteristické pre určité obdobia.

Pri zrážkových pomeroch majú inú hodnotu zrážky vo forme dažďa a inú zrážky vo forme snehu. Pri oboch sledujeme ich priemerné množstvo a extrémne hodnoty za jednotlivé mesiace, hojnosť ich výskytu vyjadrenú v počte dní so zrážkami za každý mesiac a kde to existencia údajov dovoľuje, tiež obdobia denného chodu zrážok, ich výdatnosť a dĺžku trvania.

Vzhľadom na pozitívny význam snehu pre cestovný ruch sledujeme pre niektoré územia tiež údaje o snehovej prikrývke, a to: počet dní so snehovou prikrývkou podľa mesiacov, výšku snehovej prikrývky (priemer, extrémny) podľa mesiacov a dekád, percentuálnu pravdepodobnosť výskytu a trvania snehovej prikrývky.

Snečný svit charakterizujeme počtom hodín so svitom slnka za jednotlivé mesiace (priemer, minimum, maximum) a detailným vyjadrením období výskytu snečného svitu v priebehu jednotlivých mesiacov a dní.

Pri ostatných klimatických prvkoch veternosti, relatívnej vlhkosti ovzdušia, vyžarovaní, výskytu oblačnosti a hmiel stačia pre naše potreby údaje v tom rozsahu, ako

ich zaznamenávajú meteorologické stanice. Slúžia väčšinou iba na dokreslenie komplexného obrazu klímy.

Vzhľadom na územnú rozptýlenosť siete meteorologických staníc je vhodné sumarizovať zistené klimatické údaje do tabuliek podľa jednotlivých lokalít. Pri najdôležitejších charakteristikách a lokalitách možno skonštruovať frekvenčnú krivku hodnôt, resp. graf pravdepodobnosti výskytu určitých situácií, ktoré dovoľia lepšie dokumentovať miestne klimatické pomery. Na pracovnú mapu potom možno naniesť sumárne ocenenie klímy, pričom platnosť hodnôt údajov odvodených v skutočnosti iba z miesta, kde sa meteorologická stanica nachádza, rozšírime na jej širšie okolie. Táto generalizácia je dôsledkom bodového rozmiestenia meteorologických pozorovacích staníc. Ich hustota a princípy rozmiestenia na území ČSSR však v podstate môžu uspokojiť naše požiadavky.

Hydrologické činitele podmieňujú v zásade dvojaké využitie krajiny — liečebné a rekreačné. Možnosti pre liečenie poskytujú pramene podzemnej vody, rekreačné predpoklady formujú povrchové vody. Z tohto hľadiska musíme pristupovať tiež ku charakteristikám sledovaným pri tomto činiteli. Pri prameňoch predovšetkým rozlišujeme, či ide o minerálnu, termálnu, alebo normálnu vodu. Ďalej sledujeme charakter výveru, výdatnosť prameňa, teploty vody, čistotu vody, liečivú hodnotu vody a celkový význam prameňa z regionálneho hľadiska. Na základe týchto kritérií zaradíme študované pramene do rozličných typov, ktoré môžeme zaznačiť na ďalšiu z pracovných máp.

Pri tečúcich i stojatých povrchových vodách si všimame dĺžku a prístupnosť pobrežia, jeho expozíciu vzhľadom na slnko, prípadne materiál, z ktorého sa skladá, pričom zvlášť prihliadame na predpoklady pre kúpanie a vodné športy. Sledujeme tiež charakter a sklon dna vodného toku alebo nádrže, rýchlosť prúdenia, hĺbku a čistotu vody a pri tečúcich vodách aj ich priemerný prietok a ročný režim. Vzhľadom na funkčné využitie povrchových vôd všimame si teplotu vody podľa mesiacov, dĺžku obdobia zamrznutia vodnej hladiny, bohatstvo na ryby a vodné vtáctvo a územný význam vodnej nádrže alebo toku. Získané podklady zaznačíme do pracovnej mapy.

Pri hodnotení *fyto geografických daností* sledujeme predovšetkým charakter lesnej pokrývky, výskyt endemitických druhov a rozšírenie oblastí s chráneným rastlinstvom. Pri lesných spoločenstvách si všimame ich priestorové rozšírenie, druhovú skladbu (prevažujúci druh), priestupnosť v dolných partiách (čistinky, rúbanská s ďalekým výhľadom) i v korunách stromov, charakter i druhové zloženie nižších rastlinných stupňov (černice, borievky, jahody, hriby, mach) i celkovú estetickú hodnotu lesného komplexu. Endemitické druhy si všimame z hľadiska ich botanického významu a vzhľadom na ich celkovú turistickú atraktivnosť. Podobne hodnotíme tiež rezervácie a chránené oblasti.

Zverinu oblasti môžeme podľa vzťahu k cestovnému ruchu rozdeliť do troch skupín: druhy vhodné pre lov a rybolov, chránené druhy a druhy s negatívnym vplyvom pre rozvoj návštevnosti. K prvej skupine patrí všetka lovná zverina a ryby. Je dôležité zistiť pre každý existujúci druh povolený čas lovu, lebo v ostatnom období stráca na svojom význame. Najmä u vysokej zveri treba tiež kvantifikovať existujúci stav druhov, aby sa dali spraviť prognózy o počte kusov dovolených pre odstrel. Chránené druhy zveri posudzujeme podľa ich turistickej atraktivnosti, pričom u voľne žijúcej zveriny vyčíslime tiež jej počet. K druhom s negatívnym vplyvom na rozvoj návštevnosti počítame iba tú faunu, ktorá obmedzuje konanie alebo pobyt návštevníkov (komáre, zmiže, v mori žralok). V týchto prípadoch opisujeme bližšie vplyvy a obdobie výskytu nebezpečných druhov. Závisí od charakteru územia a pestrosti biologickej zložky, či botanické a zoológické danosti znázorníme na jednej spoločnej alebo na dvoch osobitných pracovných mapách.

Bohatú štruktúru má skupina *kultúrnohistorických podmienok* cestovného ruchu. Pri nich si všímame: A) stavebné pamiatky atraktívne svojou historickou hodnotou, slohom alebo národným či spoločenským významom (paláce, zámky, kaštiele, hrady a ich zrúcaniny, kostoly, kaplnky, pomníky, divadlá, vysoké školy, športoviská); B) umelecko-historické pamiatky — galérie, múzeá, archívy, cintoríny, archeologické náleziská a zbierky; C) národopisné a folkloristické pozoruhodnosti — objekty ľudovej architektúry, ľudová remeselnícka výroba (keramika, rezbárstvo, maliarstvo, výšivkárstvo, čipkárstvo a i.), ľudové kroje, zachované zvyky, obyčaje, ľudové slávnosti a slovesnosť.

Údaje o *komunikačných pomeroch* musíme sledovať kompletne pre celú oblasť a potom osobitne pre každé významné stredisko. V rámci celej oblasti — popri obraze ich rozmiestenia — sledujeme tiež ich vzťah k širšiemu priestoru. Ďalej si všímame hustotu i charakter komunikačných liniek, t. j. pri cestách ich šírku a povrch, pri železničiach či sú jednokoľajné, alebo dvojkolajné, či je to rýchlíková trať, pri vodných cestách maximálnu tonáž a najväčší ponor lodí, pri leteckej doprave smer liniek a zariadenie letísk, pri sieti turistických ciest ich fyzickú náročnosť. Na jednotlivých traťových úsekoch sledujeme frekvenciu existujúcich spojov verejnej dopravy. Dôležité je sledovať časové možnosti prístupu do jednotlivých subrajónov, resp. návštevných centier. K údajom o komunikačných pomeroch patria tiež dáta o verejnej mestskej doprave a o preprave návštevníkov športovo-technickými zariadeniami v oblasti (vleky, lanovky, a pod.). Všetky tieto danosti posudzujeme z časového hľadiska na úrovni pracovného dňa, dňa pracovného voľna, jednotlivých mesiacov, ročných období, prípadne v celoročnom súmári.

Zariadenosť v študovanej oblasti charakterizujeme údajmi o rozmiestení, štruktúre a kapacite účelových zariadení cestovného ruchu, t. j. hotelov, motelov, chát, zotavovní, nočľahární, campingov, táborísk, podnikových chát, reštaurácií a iných stravovacích zariadení, maloobchodnej siete, siete služieb, lanoviek, výťahov, vlekov a športovísk rôzneho druhu. K týmto charakteristikám priradíme tiež údaje o umiestení, rozlohe a charaktere umelo udržiavaných parkov. Údaje vyjadrujúce zariadenie oblasti je pomerne ľahké sústrediť na jednu pracovnú mapu, je však vhodné odlišiť trvalé a sezónne zariadenia.

Po zistení, spracovaní a preverení uvedených údajov o morfológii terénu, klimatických danostiach, hydrologických pomeroch, rastlinstve a živočíšstve, komunikačných pomeroch, zariadenosti a kultúrnohistorických danostiach máme k dispozícii celý rad pracovných máp, tabuliek a súpisov, ktoré sumarizujú predpoklady potencie krajiny skúmanej oblasti. Ich rozbor a roztriedenie sa uskutočňuje v ďalšej fáze výskumu.

b) *Analýza (typizácia) čiastková*

Komplexný pohľad na potenciu krajiny sa dá vykresliť iba na základe celkového obrazu jej predpokladov formovaných jednotlivými činiteľmi potencie krajiny. Jednotlivé časti tohto obrazu vytvárajú teda možnosti určované morfológiou terénu, klímou, hydrologickými pomermi, rastlinstvom a živočíšstvom, kultúrnohistorickými danosťami komunikačnou dostupnosťou a zariadenosťou územia. Druhá etapa prác má pripraviť materiály pre podobný mozaikový obraz potencie krajiny, čiže uskutočniť čiastkové analýzy jednotlivých činiteľov. Každá z čiastkových analýz vyjadruje potencionálne možnosti krajiny z hľadiska predpokladov určovaných práve študovaným činiteľom, všetky v spoločnom prieniku celkovo jestvujúce predpoklady krajiny.

Čiastkové analýzy rozhodujúcich činiteľov uskutočňujeme na podklade záznamov, súpisov a pracovných máp pripravených v prvej fáze výskumu. Charakteristiky študovaného činiteľa analyzujeme nielen na základe odlišnosti ich hodnôt, ale i na základe

ich vzájomných vzťahov. Škála vzájomných kombinácií a vzťahov charakteristík je podkladom pre typizáciu daností krajiny z hľadiska práve študovaného činiteľa. Zvolené intervaly a stupnica hodnôt jednotlivých typov závisí od daností priestoru. Až po uskutočnení niekoľkých podobných výskumov v oblastiach s rôznymi predpokladmi bude možné vytvoriť všeobecne aplikovateľné stupnice, ktoré potom umožnia porovnanie rôznych návštevnych oblastí. Táto úloha je mimoriadne dôležitá nielen v rámci geografie cestovného ruchu, ale tiež z praktického hľadiska.

Celkovo vytvoríme sedem pohľadov na potenciú krajiny. Pri každom z nich priradíme rôznym územiám študovanej oblasti určitý typologický stupeň na základe kombinácie hodnôt jeho charakteristík a zvolenej stupnice. Z hľadiska každého prvku uskutočníme teda čiastkovú typizáciu krajiny, ktorá bude podkladom pre syntetickú fázu nášho výskumu.

Pozrime sa ako tento postup bude vyzerať v konkrétnej podobe, aplikovaný na sedem rozhodujúcich činiteľov potencie krajiny.

Typizácia *morfologických predpokladov* krajiny vyústi do určenia krajinných typov, odlišných podľa hodnôt výškovej členitosti terénu a výskytu turisticky atraktívnych morfologických prvkov a foriem, pričom sa budú rešpektovať tiež niektoré špecifické vplyvy určované inými charakteristikami morfológie terénu. Ak použijeme napr. výsledky výskumu relatívnej výškovej členitosti z územia Slovenska, ktoré publikovali E. Mazúr a V. Mazúrová (7), dostaneme 7 stupňov výškovej členitosti, ktoré vyhovujú našim potrebám do tej miery, že pre každý z nich budeme rozlišovať dva typy: A. stupeň s relatívnou výškovou členitosťou v intervale 0—30 m, B. stupeň s relatívnou výškovou členitosťou v intervale 0—30 m s výskytom turistiky atraktívnych morfologických prvkov a foriem (podobne tiež pre ostatných 6 intervalov relatívnej výškovej členitosti). Na pracovnej mape sa dajú vymedziť hranice medzi týmito typmi, ktoré umožňujú odlišiť predpoklady poskytované pre rozvoj cestovného ruchu. Charakter týchto predpokladov vyjadríme pomenovaním jednotlivých území, napr. územie s morfologickými predpokladmi pre turistiku a zimné športy, územie s predpokladmi pre turistiku, letnú rekreáciu a horolezectvo a pod.

Rozbor *klimatických daností* smeruje k vyčleneniu území s rôznymi typmi klímy vzhľadom na podmienky rozvoja cestovného ruchu. Na základe hodnôt teploty ovzdušia, výšky i chodu zrážok a trvania i doby výskytu snežného svitu sa vymedzujú oblasti charakterizované kombináciou týchto údajov, pričom ich názov vyjadruje možnosti krajiny napr. oblasť s klimatickými podmienkami pre letnú rekreáciu, miesto s podmienkami letnej i zimnej rekreácie, klimatické kúpele a pod. Škálu stupňov a hraničné hodnoty, ktoré určujú jednotlivé typy, teda všeobecne platnú typizáciu klímy bude možné vypracovať až na podklade výsledkov viacerých výskumov. Pri analýze klimatických daností nie je možné natoľko presne odlišiť hranice medzi oblasťami s rôznym typom klímy, preto bude pracovná mapa obsahovať iba schematické, zonálne ohraničenie typov.

Analýza *hydrologických pomerov* vyústi do vymedzenia priestorov, resp. lokalít typizovaných z hľadiska svojich hydrologických predpokladov. Na základe údajov zistených v prvej fáze výskumu a kritérií spomínaných v odseku 3c našej štúdie vyčlenia sa v skúmanej oblasti územia, či miesta charakterizované podľa svojho významu a možností využitia, napr. územie s nadregionálnym balneologickým významom, miesto s lokálnymi predpokladmi vodnej rekreácie alebo úsek toku s regionálnym významom pre vodné športy. Aj v tejto súvislosti musíme konštatovať, že všeobecne použiteľnú stupnicu a identifikačné znaky pre takúto typizáciu bude možné vytvoriť iba na základe špeciálnych hodnotení hydrologických daností.

Typizovanie predpokladov krajiny, ktoré vyplývajú z rozmiestenia *rastlinstva a živo-*

čísťstva, rozčlenení zalesnené priestory podľa ich turistickej spôsobenosti, na základe ich druhovej skladby, priestupnosti a charakteru nižších rastlinných stupňov. Popritom kategorizuje chránené oblasti podľa ich atraktívnosti pre cestovný ruch (oblasti s veľkým významom pre cestovný ruch, menej významné oblasti a oblasti bez praktického významu pre cestovný ruch, vyčlení poľovnícke a rybárske revíry (s určením období povoleného odstrelu a výlovu vyskytujúcich sa druhov). Kombinácia týchto charakteristík udá názov jednotlivých vyčlenených typov, v rámci ktorých budú rozmiestnené rozlohou menšie chránené územia.

Rozmiestnenie a stupeň atraktívnosti *kultúrohistorických pamiatok* určuje ďalšiu typizáciu. Vzhľadom na lokalizáciu týchto javov budú objektom typizácie sídla, do ktorých sa okrem zriedkavých výnimiek (zrúcaniny hradov) sústreďujú takmer všetky kultúrohistorické pamiatky. Typizácia sídiel sa uskutočňuje na základe komplexného významu kultúrohistorických pamiatok, ktoré sa v nich nachádzajú, pričom v pomenovaní typu sa vyzdvihne určujúci element a miera jeho významu, napr. obec so stavebnými pamiatkami regionálneho významu alebo obec s ľudovou umeleckou výrobou nadregionálneho významu. Konfigurácia sídelnej siete podmieni vyčlenenie hraníc súvislých území, ktorých typizáciu ovplyvňuje charakter a význam do nich zahrnutých sídiel.

Príprava údajov o *komunikačných predpokladoch* územia je technicky a časovo najnáročnejšia. V analytickej fáze prác musíme spracovať získané údaje do mapy komunikačnej situácie oblasti, do mapy frekvencie dopravy a do niekoľkých izochronických máp (pre dôležité návštevné územia i pre významné sídelné strediská). Až na základe týchto výsledkov môžeme analyzovať a typizovať priestor z hľadiska jeho komunikačných daností, pričom treba prihliadať tiež na časové odlišnosti vo frekvencii verejnej dopravy (pracovný deň — deň pracovného voľna, zima—leto). Jednotlivé typy území sa budú odlišovať predovšetkým hodnotami vyjadrujúcimi časové relácie medzi nimi a oblasťami, ktoré sú miestom trvalého pobytu návštevníkov.

Zariadenosť oblasti vyjadrená štruktúrou, rozmiestnením a kapacitou účelových zariadení cestovného ruchu poskytuje azda najprehľadnejšie podklady pre typizáciu územia. Prihliada sa pri nej na kompletný obraz existujúcej siete zariadení v určitých organických celkoch, t. j. sídlach, dolinách, rekreačných komplexoch a pod. Vymedzené územia alebo strediská sú charakterizované podľa druhu zastúpených zariadení, napr. oblasť so zariadeniami pre letnú rekreáciu a liečebný pobyt, stredisko so zariadeniami pre zimné športy atď. Vzhľadom na územnú diskontinuitu siete účelových zariadení cestovného ruchu tieto typy území nepokryjú celú oblasť, ale iba niektoré jej subpriestory, ktoré v niektorých prípadoch (horské chaty) nemusia byť vykreslené dvojrozmerné, ale môžu byť iba bodové.

Ukončenie analýz činiteľov potencie krajiny a ich typizácia vyjadrená na pracovných mapách vytvára predpoklady pre syntetický pohľad na študovaný problém a finálnu delimitáciu územia. Pred jej realizáciou je nevyhnutné preveriť čiastkové konštatovanie, resp. uskutočnenú typizáciu priamo v teréne.

c) *Syntéza (delimitácia)*

Záverčná fáza prác má do viesť k vyjadreniu štruktúrálnu-funkčnej potencie krajiny závislej od existujúcich predpokladov rozvoja cestovného ruchu. Vzhľadom na priestorové odlišnosti týchto predpokladov sa v študovanej oblasti vyskytnú územia s rôznymi potencionnými možnosťami. Vymedzenie hraníc a určenie funkčného využitia týchto území — pomenujeme ich regiónmi — je konkrétnym finálnym produktom nášho výskumu.

Ako sme už spomínali, budeme v tejto fáze prác vychádzať z typizácií vytvorených v predchádzajúcej fáze výskumov, resp. z ich spoločného prieniku, t. j. vertikálneho

navrstvenia typov území, určených rôznymi činiteľmi potencie krajiny. Týmto spôsobom budeme môcť posúdiť vzájomný vzťah medzi podmienkami pre rozvoj cestovného ruchu vytváranými jednotlivými činiteľmi. V niektorých územiach sa tieto predpoklady navzájom dopĺňujú, inde hodnoty jedného z činiteľov negujú pozitívne predpoklady vytvárané druhými.

Hlavným krokom v tejto fáze výskumu je transformácia všetkých vyčlenených typizácií na jednu mapu. Ak neberieme ohľad na určité technické ťažkosti, ktoré možno riešiť vhodne zvoleným značkovým kľúčom, je tento krok pomerne jednoduchý. Jeho realizáciou dostaneme obraz s množstvom hraničných línií, ktorý bude najdôležitejším podkladom pre syntetické úvahy. Z neho odvodíme územné i funkčné delenie študovanej oblasti, pričom si budeme pomáhať tiež ostatnými pracovnými mapami, ktoré sme spomínali v predchádzajúcom texte našej štúdie.

Pri sledovaní funkčnej uspôsobenosti jednotlivých častí územia si musíme všímať rôzne kombinácie existujúcich predpokladov, pri sledovaní ich územného vymedzenia priestorové rozšírenie týchto kombinácií. Osobitnou pomôckou má pritom byť názvoslovie jednotlivých typov, ktoré sme volili tak, aby ilustrovalo možnosti každého územia alebo lokality. Ak sa teda v určitej časti sledovanej oblasti vyskytne prienik (spoločné územie) morfológického typu s podmienkami pre letnú rekreáciu a zimné športy s klimatickým typom územia s vhodnými predpokladmi pre zimné športy a zároveň nezalesneným, komunikačne priaznivo dostupným územím, môžeme hovoriť o rajóne s priaznivými predpokladmi pre zimné športy. Podobne na základe koexistencie potrebných predpokladov rôzneho druhu a pri akceptovaní hodnôt, významu a vzájomných vzťahov všetkých zistených údajov vyčleňujeme ďalšie rajóny.

Dôležitú úlohu v záverečnej fáze prác má voľba názvu jednotlivých typov území vyčleňovaných v analytickej etape výskumu. Ich názvy musia byť vyberané tak, aby v dostačujúcej miere vystihovali štruktúru cestovného ruchu, t. j. umožnili odlišiť predpoklady hlavných druhov návštevnosti. Ide predovšetkým o rozlíšenie predpokladov letnej rekreácie, liečebného pobytu, turistiky, zimnej rekreácie, pasantského cestovného ruchu, zimných športov, vodných športov, horolezectva a weekendovej rekreácie. Autorovi výskumu potencie krajiny musia byť preto jasné hlavné kritériá triedenia jednotlivých druhov cestovného ruchu. Tieto údaje možno nájsť v kompendiách Berneckera (3), Hunzikera-Krapfa (4) alebo i v prácach iných autorov. Ťažšie je už získať napr. exaktné vyjadrenie morfológických a klimatických predpokladov pre rôzne druhy cestovného ruchu, predstavy o miere regionálneho významu hydrologických elementov alebo kultúrnohistorických pamiatok. K tejto otázke sa bude treba vrátiť osobitnou štúdiou, ktorá by sumarizovala existujúce výsledky a po ich doplnení by navrhla potrebné identifikačné znaky a typologické kritériá. Zatiaľ si každý autor bude musieť vytvoriť tieto ukazovatele podľa svojich predstáv a potrieb.

Po vymedzení a klasifikovaní rajónov s rôznymi funkčnými predpokladmi pre cestovný ruch a overení tejto delimitácie v teréne vypracuje autor písomné podklady pre uskutočňovaný výskum. Tieto kompletizujú údaje a konštatovania podľa jednotlivých etáp práce s oddôvodnením a vysvetlením niektorých špeciálnych alebo problematických otázok.

Najdôležitejším odsekom textovej správy je komentár k typizácii a delimitácii územia, v ktorom autor charakterizuje jednotlivé typy a subtypy vyčlenených rajónov, všimne si hlavné črty ich rozšírenia a sumarizuje výsledky svojich syntetických pozorovaní o potencionálnych možnostiach študovanej oblasti. Ak má k dispozícii štatistické údaje o objeme a štruktúre návštevnosti oblasti, môže posúdiť tiež prípadné rozdiely medzi skutočným a možným využívaním jednotlivých území.

Popri výslednej mape regiónov oblasti má dokumentárna príloha štúdie obsahovať tiež sumáre najdôležitejších charakteristík jednotlivých prvkov, najvýznamnejšie pracovné mapy a fotoilustráciu územia.

5. ZÁVER

Predstavená štúdia uvádza do geografickej literatúry metodický náčrt nového pohľadu na možnosti geografie cestovného ruchu. Vzhľadom na malú frekvenciu tejto problematiky v odbornej literatúre sme v úvodných častiach vysvetli pojemencie krajiny z hľadiska cestovného ruchu a venovali sme pozornosť činiteľom, ktoré formujú potenciu krajiny a tým aj využitie priestoru, pričom sme sa zaoberali tiež možnosťami ich typizácie. Až potom sme uskutočnili sám opis metódy výskumu potenciu krajiny.

Pri návrhu metodiky tohto výskumu sme sa pridržovali známej metodologickej poučky, ktorá odporúča postupovať od jednoduchšieho k zložitejšiemu, od konkrétneho ku všeobecnému. V súlade s tým sme v prvej etape orientovali pozornosť osobitne na každú z charakteristík činiteľov potenciu krajiny, v druhej etape sme študovali ich vzájomné vzťahy v rozmeroch určených každým z činiteľov a v tretej etape sme už študovali interakciu činiteľov potenciu krajiny ako samostatných tematických jednotiek.

Vzhľadom na úlohu geografie a geografie cestovného ruchu, spomínanú v úvode, je výskum potenciu krajiny vo forme, v akej sme ho predstavili, jednou z častí celkového pohľadu na cestovný ruch. S určitou mierou presnosti, ktorá závisí od úlohy študovaných siedmich činiteľov v krajinnom prostredí oblasti, odzrkadľuje skutočné možnosti krajiny pre cestovný ruch. Autor si je vedomý toho, že mnoho ďalších činiteľov, predovšetkým zo spoločenskej sféry, ovplyvňuje predpoklady krajiny i podmienky ich využívania. Za predmet svojho štúdia sme si však úmyselne zvolili iba tie činitele, o ktorých bolo možné hovoriť na všeobecnej úrovni bez toho, že by sa muselo prihliadať na množstvo špecifických prípadov, ktoré hrajú nejakú úlohu pri formovaní potenciu krajiny. V ďalšom období bude vhodné na príklade konkrétnych území rozpracovať tiež metodiku štúdia ostávajúcich činiteľov potenciu krajiny. Je to i nutné, lebo iba po ich vyhodnotení môžu byť požadované prognostické závery skutočne reálne. Treba však zdôrazniť, že bez konštatovania získaných výskumom uvádzaných činiteľov potenciu krajiny sú všetky pokusy o typizáciu a delimitáciu územia iba vyjadrením viac alebo menej presných subjektívnych odhadov. V tejto sfére vidí autor prínos načrtnutého postupu, ktorý dopĺňajú ďalej jeho použiteľnosť pri aplikovaných výskumoch a špecifické postavenie v rámci celkovej vedy o cestovnom ruchu.

Ako sme už niekoľkokrát spomenuli, reálnosť a možnosti navrhnutého metodického postupu preverí najdôslednejšie jeho konkrétne aplikácia. Autor ju pripravuje na území Západoslovenského kraja. Po ukončení tohto výskumu uverejní autor správu o praktických skúsenostiach s jeho použitím.

LITERATÚRA

1. *Atlas podnebia Československej republiky*, Ústredná správa geodézie a kartografie, 1958. —
2. *Balneografia Slovenska*, Slovenská akadémia vied, Bratislava 1951. —
3. Bernecker P., *Grundlagenlehre des Fremdenverkehrs*, Österr. Gewerbeverlag, Wien 1962. —
4. Hunziker W., Krapf K., *Grundriss der allgemeine Fremdenverkehrslehre*, Zurich 1942. —
5. Ivanetič M., Štern J., *Metoda popisu in vrednotenja turističnih prostorskih enot*, Inst. za ekon. raz., Ljubljana 1966 (strojopis). —
6. Mariot P., *Príspevok k bibliografii prác z geografie cestovného ruchu*, Geografický časopis, 1968, č. 1, str. 72–84. —
7. Mazúr E.,

Mazúrová V., *Mapa relatívnych výšok Slovenska a možnosť ich použitia pre geografickú rajonizáciu*, Geografický časopis, 1965, č. 1, 3–18. — 8. Ritter W., *Fremdenverkehr in Europa*, Leiden 1966. — 9. Voigt W., *Die geographischen Grundlagen eines Kurortes*, Zeitschrift für Fremdenverkehr, 1963, č. 1, 5–16. — 10. Voigt W., *Grundzüge einer Fremdenverkehrsanalyse*, Jahrbuch für Fremdenverkehr, 1952/53, č. 2, 33–46.

Do redakcie došlo 11. 10. 1968

Peter Mariot

BEITRAG ZUR FORSCHUNGSMETHODE DER LANDSCHAFTSPOTENZ AUS DEM ASPEKT DES FREMDENVERKEHRS

Die vorliegende Studie führt einen methodischen Entwurf eines neuen Blickes auf die Möglichkeiten der Geographie des Fremdenverkehrs in die geographischen Literatur ein. In Hinblick auf das geringe Vorkommen der Problematik der Landschaftspotenzforschung in der Fachliteratur erläutert der Autor in der Einleitung den Begriff Landschaftspotenz aus dem Aspekt des Fremdenverkehrs (Fähigkeit, Veranlagung der Landschaft aus der Sicht der kompletten Auswertung ihrer Möglichkeiten für den Fremdenverkehr) und begrenzt die landschaftspotenzformenden Faktoren. Der Autor teilt die Faktoren der Landschaftspotenz nach dem Charakter in Naturfaktoren (Relief, Klima, hydrologischen Verhältnisse, Vegetation und Fauna) und in durch die Tätigkeit der Gesellschaft entstandene Faktoren (kulturhistorische Gegebenheiten, Verkehrserreichbarkeit und Ausstattung des Gebietes).

Nach der einleitenden Erklärung der Begriffe widmet der Autor den dritten Teil der Studie einer Bewertung der Rolle der Landschaftspotenzfaktoren. Besonders wird beachtet, wie sich jeder von den Faktoren an der Gestaltung der Voraussetzungen der Raumausnutzung beteiligt und welche die Möglichkeiten der Delimitation des Gebietes auf Grund der Typisierung der Werte dieses Faktors sind. Dieser Teil der Studie gibt eine allgemeine Bewertung des Reliefs, Klimas, hydrologischen Verhältnissen, Vegetation und Fauna an, so wie auch des Vorkommens und Verteilung der kulturhistorischen Denkmälern, Erreichbarkeit und Ausstattung des Gebietes nach ihrer Bedeutung für verschiedene Arten des Fremdenverkehrs.

Einen unmittelbaren Beitrag zur Methode der Landschaftspotenzforschung bildet der vierte Teil der Studie, worin der konkrete Entwurf der Forschungsmethodik erörtert wird.

Der Autor gliederte den ganzen Verlauf der Forschung in drei Arbeitsetappen:

- a) Inventarisierung (Verzeichnis).
- b) Analyse (Teiltypisierung).
- c) Synthese (Delimitation).

Die erste Etappe ist die Periode der heuristischen Arbeiten, in der zweiten Etappe folgen die Teilanalysen und Teilauswertungen, die dritte Etappe umfasst die finalen, komplettisierenden Betrachtungen.

Den Vorgang und Charakter der Arbeit in den einzelnen Forschungsetappen kann man folgendermassen zusammenfassen: Im Verlauf der Inventarisierung (a) sollten alle Unterlagen die für die Feststellung und Ausdruck der Landschaftspotenz nötig sind, komplettisiert werden. Entscheidend ist dabei die Auswahl der Elemente, der Werte und Kennziffer, die verzeichnet werden. Die Studie gibt ein Verzeichnis solcher Charakteristiken an, welche für die Bewertung des Maasses des Sinnes der Landschaftspotenzfaktoren nötig sind. In der Etappe der Teiltypisierungen (b) werden die gesammelten und kartographisch eingetragenen Materialien in thematisch homogene Einheiten verarbeitet, welche die Gesamtwertung eines jeden der Faktoren repräsentiert. Das Ergebnis der zweiten Arbeitsetappe ist die Typisierung der existierenden Voraussetzungen, welche auf Grund der abweichenden Werte der Landschaftspotenzfaktoren verwirklicht wird. So entstehen sieben Landschaftsgliederungen, wobei im Rahmen jeder Gliederung die begrenzten Gebiete nach ihren Funktionsvoraussetzungen identifiziert werden, bzw. nach ihrer regionalen

Bedeutung, welche in der eigentlichen Benennung diese begrenzten Gebietes zum Ausdruck kommt, z. B. Gebiet mit Klimaverhältnissen für die Sommererholung, Gebiet mit morphologischen Voraussetzungen für die Touristik und Wintersporte, Gebiet mit überregionaler balneologischer Bedeutung, Gemeinden mit Baudenkmälern von regionaler Bedeutung usw. Die Schlußsetappe der Arbeit richtet sich zur Begrenzung der Funktionsregionen, welche von dem Charakter ihrer komplexen Voraussetzungen bestimmt sind. In dieser Phase der Forschung werden die Interaktionsbände studiert zwischen den, durch die Landschaftspotenzfaktoren geformten Voraussetzungen und ausgedrückt in den Teiltypisierungen des Gebietes. Der Hauptvorgang in dieser Etappe ist daher die Transformation der sieben ausgegliederten Typisierungen auf eine Karte, welche die Gestaltung und Feststellung eines Bildes der synthetischen Konstatierung ermöglicht.

Dieser methodische Vorgang der Landschaftspotenzforschung ist bisher nur ein theoretischer Entwurf. Seine Realität und Möglichkeiten werden durch die konkrete Applikation überprüft, welche vom Autor auf dem Gebiet des Westslowakischen Kreises vorbereitet wird. Nach der Beendigung der Forschung beabsichtigt der Autor einen Bericht über die praktischen Erfahrungen mit der Verwendung dieses Vorganges zu veröffentlichen.

Aus dem Slowakischen übersetzt von J. Kováčsová

An dieser Stelle erlaubt sich der Autor, Herrn Doz. Dr. E. Mazúr, DrSc., seinen Dank für die wertvollen Ratschläge und Richtlinien bei dem Entwurf der in der Studie verwendeten Hauptgedanken auszusprechen.